

Darja BOBEN-BARDUTZKY*

Prestična motnja

Ključne besede: simptomi, vrste, vzroki, posledice, komorbidnost, diferencialna diagnostika, obravnava, humor

Prestige Disorder

Key words: symptoms, classification, etiology, consequences, comorbidity, differential diagnosis, treatment, humor

Uvod

V psihiatrični praksi že nekaj časa ugotavljamo, da za opis nekaterih motenj manjka ustrezna kategorija in zato predlagamo vključitev novega pojma, ki smo ga poimenovali *prestižna motnja*. Čeprav se prestižna motnja (PM) ne pojavlja le v današnjem času, opisovali so jo že v davnih časih pred nami, pa se zdi, da postaja pogostejša in bolj moteča. V zgodovini obstaja veliko dokazov za njo, od skrivnostno izginulih civilizacij in svetovnih vojn do manj malignih pojavov, kot so stolpi v S. Gimignanu ali različne zgodbe povprečnežev, ki so zasenčili prave umetnike. V preteklosti bi se našlo še veliko zanimivosti, vendar so nas tokrat zanimale predvsem pojavne oblike in posledice omenjene motnje v sedanjosti.

Imenovanje

Ime »prestižna motnja« (PM) je etiološko, saj izhaja iz vzroka motnje, zato se nam zastavlja vprašanje, ali morda ne bi bil pravilnejši izraz »motnja kot posledica doseganja prestiža«. A zdelo se je bolj enostavno in ušesom prilegajoče »prestižna motnja«. Glede na to, da v tujini motnja še ni opisana, predlagam angleški, francoski in ruski prevod – *Prestige disorder*, *Maladie de prestige* in *Prestizhnoe nastrojenje*, da bi se izognili nesporazumom. Ne želim pa si, da bi motnjo poimenovali po avtorici, ker bi potem ljudje dobili napačno predstavo in bi bil boj proti lastni prestižni motnji neuspešen.

Opis znakov

Simptomi so in niso enostavni za prepoznavanje, lahko pa je v pomoč navodilo, da gre za prestižno motnjo takrat, ko se npr.:

- znajdemo v konfliktu z nekom, ki mu nič nečemo;
- ko nekdo v diskusiji z nami kritizira vsako našo idejo, čez nekaj časa pa slišimo, da jih prodaja za svoje;
- ko se kdo vtika v delo drugih, ne da bi ga zato prosili ali bi mu to bila delovna obveznost;
- ko si kupi stvar, ki je ne potrebuje ali mu celo ni všeč, predvsem zato, da bi naredil vtis na druge;
- ko nekoga zajame malodušje, ker je nekomu v njegovi bližini nekaj uspelo;
- ko nas ljudje poznajo, ker smo slavniki, koristni in nas ne poznajo, če to nismo.

Lastnosti, ki so v ospredju pri PM, pa so torej *zavist (ali sprevržena žalost)*, *nadutost*, *vzvišenost*, *osornost*, *škodoželjnost*, *domišljavost*, *izumetničenost*, *neiskrenost*, *dvoličnost*, *nepristnost*, *nespontanost*, *rigidnost*, *jezavost*, *ogroženost* idr. *Prepoznavanje znakov je – kot običajno – lažje pri drugih kot pri sebi, čeprav je za zdravljenje seveda nujno prepoznavanje lastnih.*

Vrste motenj

Prestižno motnjo lahko razdelimo glede na:

- a) intenziteto motnje;

*DARJA BOBEN-BARDUTZKY-DR. MED.-SPEC. PSIHIATER-PSIHIATRIČNA BOLNICA VOJNIK; DARJA.BOBEN@PB-VOJNIK.SI

b) tipe posameznikov.

Ad a) Ker smo šele začetniki v ustvarjanju te motnje, se težko odločamo o tem, kakšna razvrstitev bi bila najprimernejša. Predlagamo več možnosti. Prva je klasična delitev na blago, zmerno in hudo obliko:

1. Blaga PM:

- za nekaj sekund se nam pokvari razpoloženje, ko nekdo od sodelavcev doživi uspeh;
- v ožjem krogu blago obrekujemo (brez zlonamernosti) uspešne znance, prijatelje s poudarkom na njihovih slabostih;
- pohvale sodelavcem nam nikakor ne gredo iz ust;
- rahlo pretiravamo pri opisovanju svojih uspehov, pozabimo omeniti druge zaslužne za naš uspeh;
- nikoli prvi ne pozdravimo, tikamo prodajalk, natakarjev;

2. Zmerna PM:

- ob uspehu drugih smo lahko zamorjeni več ur ali celo dni;
- težko prenašamo celo uspeh prijateljev in bližnjih sorodnikov (npr.: žene, otrok);
- obrekovanje postane zlonamerno (prizadeti ima škodo);
- za različne aktivnosti (npr.: študij) se odločimo izključno zaradi napredovanja ali prestiža;
- uvajamo nepotrebno birokracijo zaradi dokazovanja lastne pomembnosti (npr. dokumentacija zdravstvene nege), ne pa zaradi večje kakovosti dela samega;
- kot predavatelji se ne držimo določenega časa, ampak si ga vzamemo več in tako izrinemo druge govornike ali poslušalce »požremo« odmor;
- v družbi vedno največ govorimo, imeti moramo zadnjo besedo, biti najpametnejši (če ne drugače, tudi z diskvalifikacijo drugih);
- svoje nazive uporabljamo neustrezno, npr. pri frizerju, na tržnici ali z otroki. Npr. zdravniku se rodi otrok in ga očka v porodnišnici pozdravi: »Buci, buci, ljubček – to sem jaz, doktor Prestižnik!« ali pa mama napiše sporočilo: »Večerja je v pečici, pridem kmalu. Poljubček, dr. sc. mami!«;
- ko se niti ne pogovarjamo, kaj šele družimo z revnejšimi, slabše oblečenimi, manj izobraženimi;
- ko se ne rokujemo z drugimi zaradi njihove barve kože ali spolne usmerjenosti;
- podcenjujemo ljudi na podlagi nekaterih splošnih stereotipov, kot so npr.: južnjaki, blondinke;

3. Huda PM:

- nikjer in nikoli ne dovolimo, da bi nas kdo premagal, razen izjemoma kakšen nadrejeni, ker bomo imeli od tega korist;
- poraza si ne dovolimo niti v športu, kjer se spremo za vsako malenkost;
- v prometu prisilimo druge udeležence, da ustavijo, jih naderemo ali pretepemo;
- prepričani smo, da smo večvredni od drugih zaradi našega premoženja;
- v odnosu z lastnim partnerjem, otroki nikoli ne dovolimo nikakršnega dvoma v lastno premoč;
- oviramo sodelavce ali podrejene pri napredovanju, razbijamo timsko delo, uničujemo projekte, ki dobro delujejo, samo da dokažemo svojo moč;
- ne priznamo napake, četudi zaradi tega nastanejo resne posledice;
- učitelji s to motnjo se spuščajo v boj z otroki za vsako malenkost (kar je ena najmalignejših oblik PM).

Dodatek:

4. *Zelo huda PM* je takrat, ko se zaradi prestiža organiziramo v skupine bodisi stranke, lože, mreže itn. in smo za prevlado pripravljeni maltretirati, zatirati cele skupine drugih ljudi, sprožati oborožene spopade, vojne.

Po intenzivnosti bi motnjo lahko razdelili tudi v spekter tipov od npr.: *Tip I*, *Tip I ½* itn. Še bolj prikladen bi bil *spekter decimalnih števil*, ker bi v klasifikaciji dovoljeval neskončno število tipov te motnje. Tako bi ob odkritju vsake nove motnje lahko dodajali stotinke, tisočinke itn. In vsak avtor bi lahko imel svoj tip motnje (opisan v klasifikaciji, ne v sebi). Npr.: 1,0001 blaga PM – tako rekoč idealen človek, srečen in vesel ob pogledu na uspeh, vzpon drugih. Če bogatejši in domišljav sosed zadene na loteriji 600 milijonov evrov, ga za hipec stisne v želodcu. Ali 1,95 – ko materi ni pomembno, če hči postane zdravnica ali zdravnikova žena, samo da je »gospa doktorjeva«. Ali 2,41 – ko zasije nasmeh na obrazu občinske uradnice, ko odkrije, da vam manjka pol nekega formularja in vas bo zato lahko odslovila od svojega okenca in poslala kam drugam. Ali 10,25 – sindrom, imenovan po enem od znanih voditeljev iz zgodovine itd.

Ad b) Glede na tipe posameznikov bi motnjo lahko razdelili npr. po poklicih ali dejavnostih. Npr.: učitelji, uradniki, šoferji, zdravniki, igralci, lastniki psov itn., če omenim nekaj izstopajočih tipov. Zaenkrat vrstni red naštevanja nič ne pomeni, ker za takšno razvrstitev še ni dovolj znanstvenih dokazov.

Pri vsakem od teh tipov je potem možna razvrstitev v podtip. Npr.:

- *Šofer 3,025* – na cesti divja, izsiljuje prednost, ne uporablja smerokazov, prehiteva v škarje, trobi počasnežem, skrbno pazi, da svojega avta ne parkira ob bok prestižnejšemu modelu (tip šofer 1,066 daje samo svetlobne znake in je zadovoljen z velikim avtom, občasno parkira na pločniku ali na prostoru za invalide).

- *Igralec 4,121* – o kolegih raznaša ogabne trače, gre preko trupel za določeno vlogo, partnerje in prijatelje menjava glede na korist.

- Marsikateri tip bi bilo najlažje opisati kar z *imenom določene znane osebe*, vendar je to brez njenega dovoljenja neetično in prepovedano, kar seveda ne preprečuje uporabe v ozkih strokovnih krogih (tudi to je eden od blagih znakov PM).

Še enkrat opozarjam, da se je pri diagnosticiranju treba zavedati, da motnjo najprej opazimo pri kolegih, kasneje pri bližnjih in najkasneje pri sebi.

Vzroki in razlaga nastanka motnje

Vzroke lahko iščemo pri standardnih dejavnikih za nastajanje različnih motenj, če omenim le genetske danosti in okolje. Kakšnih posebnih študij glede genske dispozicije še ni bilo, čeprav različne pokrajine naše države kričijo po takšni obdelavi. S poskusi na živalih pa so prav tako problemi ne le zaradi etičnih dilem, ampak tudi ugotovitev, da si le nismo povsem enaki. V raziskavah PM zaradi večje podobnosti pridejo v poštev podgane, osli, levi, prašiči, nekatere vrste metuljev, ptic pevk, pavi, nekatere vrste psov, medtem ko se opice niso obnesle, ker so se norčevale iz raziskovalcev (verjetno že dosegajo nivo za PM), mačke pa niso jemale resno navodil (izredno zanimiva vrsta za raziskavo PM). Z ugotovitvami iz raziskav na živalih in biokemičnih poskusov na ljudeh se lahko potrdi teorijo, da je prestižna motnja predvsem stvar okolja, in sicer VREDNOT v nekem okolju.

Kadar so vrednote predvsem iz skupine materialnosti, oblasti, nadvlade oz. zunanje moči ali »moči nad«, potem je večina genskih materialov neodporna (ali pa primerna) za razvoj prestižne motnje.

V takih primerih gre tudi za obrambo pred lastnim občutkom manjvrednosti, za iluzijo avtoritete, za katero pa vemo, da je tristopenjska (avtoriteta pozicije, znanja, osebnosti) in da tista najpomembnejša ni v zvezi z zunanjimi znaki.

S tem ponujamo najbolj priročno razlago, seveda bi se dala izpeljati iz praktično vsake teorije,

a se nam enostavno ne ljubi. Računamo, da bo razmišljanje v to smer zanimalo še kakšnega kolega.

Posledice

Posledice so na različnih področjih in so lahko hude, zelo izjemoma delujejo kot vzpodbuda za spremembe. Naj jih nekaj naštejemo:

- slaba volja (tistih s PM in njihove okolice), ki se spiralasto dviga in koncentrično širi in lahko preraste v drugo duševno motnjo (depresivno, anksiozno, paranoidno, borderline idr.) ali somatsko bolezen (npr. srčni infarkt, artritis, ledvični kamni);
- slabi medsebojni odnosi, konflikti, napetosti, nezaupanje, nesodelovanje, tekmovalnost, garanje, odtujenost, izgorelost, spopadi, povečana obolevnost in umrljivost itn.;
- zaradi orientiranosti na površnost (zunanost) in zaradi raznih predsodkov ljudje s PM spregledajo unikatnost in dragocenost drugih ljudi in so tako lahko večkrat prikrajšani za pristen stik z drugimi.

Komorbidnost

Največkrat je PM povezana z motnjo kontrole impulzov, različnimi motnjami osebnosti, včasih tudi z motnjami hranjenja, redko z odvisnostjo in intelektualno inferiornostjo (to prepoznamo po tem, da se človek veseli, da ima eno motnjo več kot drugi ali takšno, ki je drugi nimajo).

Diferencialna diagnostika

Diferencialno diagnostično pridejo v poštev lastnosti, kot so *samostojnost, samozavest, ponos, čast, ustvarjalnost, iskrenost, pogum* ipd. Od PM se razlikujejo po tem, da ne povzročajo slabega počutja drugih, da drugih ne ogrožajo, če ti sami nimajo PM, saj za lasten uspeh tak človek ne potrebuje neuspeha drugega. PM ne smemo zamenjati z navadno introvertiranostjo, ki je včasih naporna za okolico, v bistvu pa zelo ljubka lastnost ljudi brez PM.

Obravnava

Za terapevte, ki se odločijo za delo s pacienti s PM, je nujno, da prepoznavajo svojo PM in jo obvladujejo. *Speak when the spirit moves you not your ego* (Jampolsky).

Osnovna usmeritev obravnave je naravnana v osveščanje drugih možnosti za dolgoročno realistično zadovoljevanje potrebe po uveljavljanju, ki ne bo šlo na račun drugih ljudi in ne na račun medsebojnih odnosov.

- Antidepresivi ne pomagajo bistveno.
- Antipsihotiki so v različnih dozah lahko koristni.
- Anksiolitiki (benzodiazepini) v manjših dozah občasno olajšajo stvar.
- Psihoterapija je učinkovita predvsem v povezavi z osveščenim terapevtom. Dobre izkušnje imamo z realitetno terapijo, ki naredi PM transparentno, do psihoanalize smo malo skeptični, ker je tu in tam škodila (kar ne pomeni, da ni izredno uspešna pri drugih motnjah).
- Učinkovito je seznanjanje ljudi s pojmi, kot so: *dobronamernost, upoštevanje, sočutje, sodelovanje, izbira, odgovornost, sprejemanje, ustvarjalnost* itn. in opuščanje besed, kot so: »smrtno resno«, »zob za zob«, »za živo glavo«, »uklanjanje«, »popuščanje«, »ta glavni«, »mu bom že pokazal ...«, »pa če crknem ...« itn.

Brezpogojna ljubezen, altruizem in humor pa prestižno motnjo dobesedno ubijajo! □